

Knut Kleve

MINNETALE OVER PROFESSOR KNUT KLEVE

holdt på møte 19. oktober 2017

av professor Øivind Andersen

Knut Kleve ble født 24. februar 1926 og døde 11. februar i år; han ble bisatt på sin 91-årsdag. Ved sin død hadde han vært medlem av vårt akademi i femti år, fra 1966.

Knut trådte sine barnesko i et direktørhjem på Oslo vestkant, med hushjelp og sjåfør. Men det kom snart andre tider. Historien om 15-åringen som fra høsten 1941 var med på å spre illegale aviser, nettverket som raknet, året på enecelle på Møllergata 19 og det følgende året på Grini, inntil løslatelsen våren 1944, med etterfølgende middager med gestaposjefen i Norge, klarert med hjemmefronten og med fangeløslatelser som tysk motytelse – den historien, og fortsettelsen også, tåler godt å fortelles, men det kan ikke gjøres her og nå.

Kleve likte å si at hans interesse for latin ble vakt da han leste Kiellands *Gift* på skolen. Gresk lærte han på Grini av professor Eiliv Skard. Etter bare ett år på gymnaset tok Kleve examen artium som preseterist våren 1945; smått om senn ble han cand.mag. med fagene historie, latin og gresk. Før han fikk avlagt cand.philol.-eksamen, ble han forskningsstipendiat i 1955 og to år senere utnevnt til dosent i klassisk filologi ved Universitetet i Oslo. Han var 30 år og gutteaktig – første gang han skulle stille opp i akademisk prosesjon, ble han bortvist av vaktene: dette var ikke for studenter. I 1963 ble Kleve professor i klassisk filologi i Bergen; han var ikke den første i embedet, men først da han ble utnevnt, utviklet det seg et visst forskningsmiljø i faget. Kleve vendte tilbake til sin *alma mater* som professor i klassisk filologi fra 1974 til han gikk av for aldersgrensen i 1996. En bibliografi ble publisert til 70-årsdagen; supplementet som trykkes etter denne minnetalen, viser at han fortsatte som aktiv forsker i mange år etter det.

Kleve hadde sine filosofiske helter – ironikeren Sokrates og den illusjonsløse Schopenhauer var faste følgesvenner, Søren Kierkegaard også.

Men det var Epikur og epikureismen Kleve viet sitt forskerliv til. Epikur – omkring 300 f.Kr. – tok opp arven etter Demokrit og ble den viktigste eksponenten for den antikke atomismen, teorien om at *alt* består av bare to ting: atomer, bokstavelig talt: u-delelige enheter, og tomrom. *Alt*, ikke bare det vi ellers forstår ved materielle objekter, men sjelen også, og gudene. Denne *fysikken* – mer raffinert enn min ene setning kan gi inntrykk av – er viktig for den epikureiske *etikken*, der idealet var et sorgløst liv uten sinnsbevegelse. Det er nemlig ingen grunn til å frykte gudene, som riktignok eksisterer rundt omkring i universet, men som ikke har noe med *oss* å gjøre. Og det er ingen grunn til å frykte døden, som bare innebærer nye kombinasjoner av atomer og tomrom. Nå var ikke Kleve, iallfall ikke som forsker, noen forkynder av Epikurs filosofiske evangelium; han var i det hele tatt mindre opptatt av de subtile problemene i epikureisk etikk. I tillegg til fysikken var det særlig den tredje delen av epikureisk filosofi, *kanonikken*, dvs. erkjennelsesteorien, som interesserte ham. Kleves første artikler, rundt 1960, var skarpsindige bidrag til epikureisk fysikk, teologi og epistemologi. Han spør i en artikkel (fra 1961): ”Wie kann man an das Nicht-Existierende denken?”; et liknende spørsmål ligger til grunn også for doktoravhandlingen fra 1963: *Gnosis Theon: die Lehre von der natürlichen Gotteserkenntnis in der epikureischen Theologie*. Gudene, en spesiell form for atomansamlinger rundt omkring i verdensrommet – hvordan kan vi i det hele tatt vite noe om dem? Det meste av Epikurs eget enorme forfatterskap er gått tapt, og Kleve tok utgangspunkt i en av Ciceros filosofiske dialoger der epikureismen diskuteres. Avhandlingen står seg godt også i dag. I forordet annonserte Kleve at den ville bli fulgt av flere andre. Men slik gikk det ikke. Han fortsatte riktignok å publisere forskjellige bidrag til epikureismen, etter hvert også til *De rerum natura* – ”Om tingenes natur” – romeren Lukrets’ grandiose fremstilling på latinske heksametersvers av epikureisk filosofi. I artikkelen om ”The Philosophical Polemics in Lucretius. A Study in the History of Epicurean Criticism” fra 1978 gjennomfører Kleve metodologisk viktig opprydningsarbeid.

Men Kleve var blitt mer interessert i andre måter å trenge inn i stoffet på, for å si det slik. Ved Vesuvus utbrudd i 79 e.Kr. var ikke bare Pompeii, men også Herclaneum blitt begravd under aske. Ved utgravninger i 1750-årene da de napolitanske kongene lette etter kunstskatter, kom restene av 2000 forkullede papyrusruller for dagen i det som skulle vise seg å være villaen til Piso, Caesars svigerfar. Munken Piaggio utviklet en metode for å løsne og rulle opp papyrusene, og i løpet av noen tiår ble omkring 800 av de mer samarbeidsvillige rullene åpnet. Det viste seg at en hadde kommet

over et filosofisk, nærmere bestemt et epikureisk, bibliotek. Det ble funnet bruddstykker av Epikurs tapte hovedverk, *Om naturen* i 38 bøker, og mange tidligere ukjente tekster av epikureeren Filodem, som levde nettopp på Pisos og Caesars tid – Caesar ble som kjent drept 15. mars år 44 f.Kr. – og sannsynligvis var villaens filosofher-in-residence. Tilfanget av epikureiske kildetekster økte betraktelig.

Men Piaggios metode hadde sine begrensninger. Opprullingen hadde stanset opp på 1800-tallet, ”På statsarkivet i Bergen satt imidlertid mannen som skulle fullføre Piaggios verk”, som Kleve skriver et sted. Brynjulf Fosse (1930–2006) var arkivkonservator og spesialist på brente bøker. På en papyrologkongress i Oxford i 1974 demonstrerte Fosse en metode til å løse ut beskrevet papyrus fra egyptisk mumiekartonasje; metoden er senere blitt standard prosedyre. Samme høst ble han med Kleve til Nasjonalbiblioteket i Napoli for å ta de herculanensiske papyrene i øyesyn. Resten er historie, kan vi si.

De tok utfordringen. Det ble dannet et team med sikte på å rulle opp og restituere forkullede papyrusruller. Foruten Kleve og Fosse var bio-kjemikeren Fredrik C. Størmer sentral i arbeidet. Metoden ble utviklet i Oslo. Eksperimenteringen begynte med vanlig papir som ble krøllet sammen, forkullet, besmurt med diverse limsorter og så trukket ut igjen, og den fortsatte med papyrusark laget av stengler fra papyri i Botanisk hage på Tøyen. Beskrevne ark ble rullet og brent. Deretter ble den forkullede papyrusen penslet med et lim bestående av gelatin og eddiksyre i gelatin i forskjellige varianter og doseringer – og papyrusen åpnet seg og brettet seg ut. Dette er å gjøre en lang historie kort. De brukte også elektronisk vekt, termostatvarmer, magnetrører, og mikroskop. Kleve syntes dette var spennende og morsomt.

Ikke uten en viss kamp med det italienske byråkratiet ble Kleve og teamet hans sluppet løs på de to tusen år gamle papyrene i Herculaneum. Teamet ble et viktig innslag i det papyrologiske miljøet i Napoli og fikk sitt eget laboratorium ved Nasjonalbiblioteket. De hadde mange italienske samarbeidspartnere.

Teamet klarte helt eller delvis å åpne over 200 ruller og frigjøre flere tusen fragmenter. År for år ble det i spesialtidsskriftet *Cronache Ercolanese* rapportert om papyri som var blitt åpnet ”col metodo osloense”. Metoden var ny og gav store gevinster. Men det skal sies at det har skjedd mye siden 1970-årene. Stikkord er Multi-Spectral imagining, Reflectance Transformation Imaging og framfor alt: ikke-invasiv teknologi, en form for CT som gjør det mulig å registrere skriften i rullene *uten* å åpne dem.

De fleste tekstene var filosofisk prosa på gresk. Men det ble gjort to oppsiktsvekkende funn av latinsk poesi: Rester (noen titalls ufullstendige linjer) av en hittil ukjent romersk komedie (*Faenerator*; "Ågerkarlen") av Caecilius, og – framfor alt – noen spredte bokstavremser som viste seg å tilsvare bokstavsekvenser i noen verslinjer i Lukrets' *De rerum natura*. Skriftypen, rustikal kapitalskrift, gjør at vi kan tidfeste teksten til første århundre før Kristi fødsel. Da befinner vi oss ikke bare i Pisos og Caesars og Filodems århundre, men Lukrets' eget (han døde ca. 55 f.Kr.). Vi står altså overfor rester av en svært tidlig avskrift av autografen. Skriftstørrelsen og de dimensjonene papyrusrullen må ha hatt, tyder på at teksten hadde en særlig status, som en slags filosofisk bibel. Med dette funnet fikk vi glimt av et tekstvitne som er nesten tusen år eldre enn de eldste middelalderhåndskriftene med Lukrets' verk – *de* er først fra 800-tallet.

Avansert mikroskopi gjorde det mulig for Kleve å tyde og lese mer tekst enn tidligere. Også datateknologi ble tatt i bruk. Kleve syslet med noe han kalte litterologi og lakunologi, programmer til å komplettere delvis bevarte bokstaver, og til å anslå hvilke bokstavsekvenser som mest sannsynlig hadde stått i lakuner mellom bevarte bokstaver. Lukrets-versene ble identifisert da en kjørte de ørsmå fragmentene opp mot hele korpuset av digitaliserte latinske tekster fra antikken på Packard Humanities Institute.

Kleve var først og fremst filolog. Til alt det tekniske, biokjemiske og digitale fikk han nødvendig hjelp, først og fremst av Fosse og Størmer, men også av fotoleder Ragnar Jensen ved Anatomisk institutt i Bergen og Espen Smith Ore, den gang førstekonsulent ved NAVFs edb-senter for humanistisk forskning; også Øystein Wendelbo kan nevnes, og Ivar Fonnes og Jan Songstad.

Utenfor sitt spesialområde publiserte Kleve flere arbeider om Sokrates-skikkelsen, som Platon, Xenofon og komediedikteren Aristofanes har tegnet svært forskjellige bilder av. Kleve vektet kildene annerledes enn de fleste og ble et slags enfant terrible i debatten. Han oversatte Aristofanes' Sokrates-komedie *Skyene* til norsk (1977), med stor oppfinnsomhet – bl.a. lot han komediens korsanger gå på norske salmemelodier – og med minst like mange blødmer og groviser som originalen. Vi kan også takke Kleve for en fin oversettelse av et av antikkens viktigste bidrag til litteraturvitenskapen, Pseudo-Longinos' *Om det opphøyede i litteraturen* (1968). Parallelt med de internasjonale forskningsbidragene kom det også en jevn strøm av artikler på morsmålet. Kleve hadde øye for hjemmepublikumet. Her i Akademiet holdt han foredrag både om papyrusprosjektet og om Sokrates.

Arbeidet med å åpne og tolke de forkullede papyrene gjorde Kleves navn kjent også utenfor forskningen. Han var på National Geographic-kanalen,

og han ble intervjuet i aviser og ukeblader ute og hjemme under overskrifter som minner om dem kreftforskere får: ”Redder Caesars arv”, ”Lirker hemmeligheter ut av Vesuvs aske”, ”Norsk bragd, papyrus-ruller åpnet”. Stephen Greenblatts prisbelønte bestseller *The Swerve* (2011) om ”how the world became modern” som i hovedsak handler om nytidens gjenoppdagelse av den antikke atomismen, markerer også det store øyeblikket da ”Knut Kleve, a distinguished Norwegian papyrologist” kunne annonsere at *De rerum natura* var identifisert i Herculaneum (s. 64f).

Lathe biôsas er et epikureisk slagord: Lev ubemerket! Det gjorde ikke Kleve. I Bergens-tiden produserte han mye småfrekk petitjournalistikk; ofte med brodd mot radikalere (som i serien ”Under full Marcuse”). Han var en god parodiker – hans forvridde versjon av Olav H. Hauges ”Det er den draumen ...” ble lest i bisettelsen. Han fikk trykket sitt Snaukvæe i avisen som en ironisk kommentar til aktuell Draumkvedet-forskning. Kleve kunne være rent persiflerende i sin offentlige omtale av kollegers bøker, og av kolleger også. Dagblad-artikkelen ”Den evige dosent” ble beryktet. Kleve ble kalt inn på teppet. Det plaget ham ikke mer enn at han i et dobbeltsidig avisintervju smiler bredt under overskriften: ”Han som blir innkalt til rektor”. I en minnetale han holdt her i Akademiet, nærmet han seg sterkt grensen for hva som kan sies offentlig, som han selv medgav. Med avis-artikler som ”Er mannen en gris” mente mange at han var hinsides grensen.

Kleve var en ertekrok ja, en spottefugl. Han var en fri ånd, og han praktiserte freidig den fritalenheten – *parrhesia* – athenerne roste seg sånn av. Han ville ikke likt om denne siden av ham ble fortiet.

Kleve giftet seg i 1951 og ble skilt i 1952; han ble gift igjen i 1957 og skilt i 1972; gift igjen i samme år og enkemann året etter, gift igjen i 1974 og skilt for siste gang i 1992. På sine eldre dager fant han sammen med sin Lillemor, Inger Johanne Krog. Hun og hennes familie betydde mye for ham. Etter lenge å ha hatt lite kontakt med sine tre egne barn, fra annet ekteskap, fikk han de siste årene et godt forhold også til dem og til barnebarna.

Jeg lyser fred over Knut Kleves minne.

Knut Kleve: Bibliografis supplement

Supplement til Gunn Haalands "Bibliography of the publications of Knut Kleve" trykt i anledning Knut Kleves 70-årsdag i *Symbolae Osloenses* 71, 1996, 237–246

1975

"Innledning" i: *Homer: Odysseen*, P. Østbyes oversettelse, Oslo 1975 (Mesterwerker fra Verdenslitteraturen), s. vii–xxii

1996

"The unknown parts of Philodemus, 'On the Gods' book one, PHerc. 26" in: *Epicureismo greco e romano*. Atti del congresso internazionale, Napoli, 19.–26. maggio 1993 a cura di Gabriele Giannantoni e Marcello Gigante, Napoli 1996, 2: 671–681

"How to read an illegible papyrus. Towards an edition of PHerc. 78, Caecilius Statius", *Obolostates sive Faenerator, Cronache Ercolanesi* 1996, 26: 5–14

[with Mario Capasso and Anna Angeli], "Papiri aperti col metodo osloense 1995", *Cronache Ercolanesi* 1996, 26: 263–265

"Longinos og det frie ord", *Klassisk Forum* 1996:1, 42–46

"Den stortalende soldat hos Holberg, Plautus og Aristofanes", *Klassisk Forum* 1996:1, 74–78

1997

"The oldest Latin papyri from Herculaneum", in: *Akten des 21. Internationalen Papyrologenkongresses* Berlin 13.–19. August 1995, herausgegeben von Bärbel Kramer et alii, Stuttgart 1997 1: 532 (resymé)

"Lucretius and Philodemus" in: K.A. Alga, M.H. Koenen and Piet Herman Schrijvers (eds.): *Lucretius and his intellectual background*, Amsterdam 1997, 49–66

[with Mario Capasso and Gianluca Del Mastro], "Papiri aperti col metodo osloense 1996", *Cronache Ercolanesi* 1997, 27: 181–183

”Samson Eitrem – på terskelen til antikken”, *Klassisk Forum* 1997:2, 44–50

1998

[with Mario Capasso and Gianluca Del Mastro] ”Papiri aperti col metodo osloense 1997”, *Cronache Ercolanesi* 1998, 28: 187–191

1999

[with Mario Capasso and Gianluca Del Mastro] ”Papiri aperti col metodo osloense 1998”, *Cronache Ercolanesi* 1999, 29: 109–114

”Samson Eitrem: on the treshold of antiqity” in: David R. Jordan, Hugo Montgomery and Einar Thomassen (eds.) *The World of Ancient Magic. Papers from the first International Samson Eitrem Seminar at the Norwegian Institute at Athens May 4–8 2005*

2000

”The oldest Lucretian lacunae” in: I. Velissaropoulou-Karakosta et alii (eds.) *Mélanges I. Triantaphyllopoulos*, Athens 2000, 247–249

[with Gianluca Del Mastro], ”Il PHerc 1533: Zenone Sidonio a Cratero”, *Cronache Ercolanesi* 2000, 30: 149–156

[with Mario Capasso and Gianluca Del Mastro], ”Nuova sistemazione delle scorze”, *Cronache Ercolanesi* 2000, 30: 245–246

[with Mario Capasso and Gianluca Del Mastro], ”Papiri aperti col metodo osloense 1999”, *Cronache Ercolanesi* 2000, 30 : 247–249

[with Brynjulf Fosse, Pål Tidemandsen, Fredrik C. Størmer], ”Revival of the Oslo papyrus collection”, *Il rotolo librario: fabbricazione, restauro, organizzazione interna*, a cura di Mario Capasso, Galatina 1994 (Papyrologica Lupiensia 3), 223–226

”Ytringsfrihet og fritalenhet i oldtiden”, *Klassisk Forum* 2000:2, 64–68

2001

”Caecilius Statius, ‘The money-lender’” (PHerc. 78) XXII Congresso internazionale di papirologia Firenze 23–29 agosto 1998, Firenze 2001, 2:

725 (Summary)

[with Mario Capasso and Gianluca Del Mastro] "Nuova sistemazione delle scorze 2000", *Cronache Ercolanesi* 2001, 31: 143

2003

"Epicurean theology and Herculaneum papyri", *Cronache Ercolanesi* 2003, 33: 249–266

2004

"Mirakler og papyrer i de dødes by", *Klassisk Forum* 2004:1, 29–37

2006

"Anstendighet i komedien?", *Klassisk Forum* 2006:2, 28–33

2007

"Lucretius' Book II in PHerc. 395", in: 23. Internationaler Papyrologenkongress Wien 22.–28. Juli 2001, hrsgg von Bernhard Pame, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 347–354

"Samson Eitrem (1872–1966)", in: M. Capasso (ed.), *Hermae. Scholars and scholarship in papyrology*. Pisa 2007, 187–191

2009

"Futile Criticism", *Cronache Ercolanesi* 2009, 39: 281–282

2010

"Lucretius Herculaneus, PHerc. 395 and Disegno Oxoniense 1615", *Cronache Ercolanesi* 2010, 40: 95–97

2011

"The enigma of Lucretius", *Cronache Ercolanesi* 2011, 41: 231–234